Eén jaar Zandmotor

Natuurontwikkelingen op een dynamisch stukje Nederland

Augustus 2012

Foto's en tekst: Leo Linnartz, ARK Natuurontwikkeling

Luchtfoto's: Joop van Houdt, Rijkswaterstaat

Inleiding

In juli 2011 was de Zandmotor vrijwel gereed. Boven de waterlijn lag alles er al. Alleen onder water moest aan de kant van Monster nog wat zand gestort worden om de voet van de Zandmotor op de geplande breedte te krijgen. Nu, een jaar later, kunnen we terug kijken op een zeer dynamisch eerste jaar van de Zandmotor. Dit rapport doet er een fotorijk verslag van.

Gevormd door wind en water

Direct na het storten van de eerste scheepsladingen zand reageerde de natuur. Zeestromingen, eb en vloed verplaatsten het zand onder water. En later, toen de Zandmotor boven het zeewater uit kwam, deden de golven van de branding, wind en regenwater hier ook aan mee. Storm geeft extra energie aan deze natuurlijke processen. Een jaar vol stormen zorgde dan ook voor grote veranderingen aan de Zandmotor. De luchtfoto's van Joop van Hout hieronder laten dit proces in de loop van het jaar zien.

Foto 1: De Zandmotor op 11 juli 2011 vlak na aanleg. Duidelijk is het sedimenttransport te zien en de aangroei van een zandbank vanaf de punt van de Zandmotor. Foto Joop van Houdt.

Foto 2: De Zandmotor op 27 september 2011. De baai van de Zandmotor wordt bij de opening aan twee kanten afgesnoerd. Foto Joop van Houdt.

Foto 3: De Zandmotor op 29 november 2011. De monding van baai van de Zandmotor is door een reeks van zandbanken afgesloten. Een smalle getijdengeul vult de baai met vloed en leegt hem met eb. Foto Joop van Houdt.

Foto 4: De Zandmotor op 20 maart 2012. De zandbank en geul zijn beiden fors naar het noorden toe gegroeid richting Kijkduin. Foto Joop van Houdt.

Foto 5: Het water kolkt met opkomend tij de baai binnen. 26 januari 2012.

Omdat het water met kracht bij opkomende vloed naar binnen stroomt en met eb weer naar buiten, besluit de provincie na overleg met alle betrokkenen om de geul af te dammen en een nieuwe geul te graven. De nieuwe geul is verder van de drukke strandtenten en strandopgangen verwijderd en daardoor veiliger. Natuurlijke processen spelen echter nog steeds de hoofdrol en binnen een week is er een nieuwe geul, halverwege tussen de dam en de gegraven geul (Foto 6). De nieuwe situatie is echter nog steeds veiliger dan de oude. De geul ligt nog steeds verder van het publiek en is nu veel

korter en breder, waardoor de stroomsnelheid lager is. Twee maanden later is de oude geul grotendeels verzand, evenals de gegraven geul. De nieuwe geul wandelt echter al weer richting Kijkduin. Inmiddels is er een enorm pakket zand afgezet aan de noordzijde van de baai (Foto 7). Zand dat aan de westzijde van de Zandmotor erodeert. Lokaal ontstaan daardoor lage kliffen.

Foto 6: Begin mei is de oude geul afgedamd. Op 14 mei 2012 is zichtbaar dat de gegraven geul (de bovenste op de foto) niet meer de enige is. De zee zelf heeft een nieuwe en veel bredere toegang gemaakt. De dam is nauwelijks zichtbaar en wordt aan drie kanten met zeewater omspoelt. Foto Joop van Houdt.

Foto 7: Op 2 juli 2012 zijn bij eb de grote veranderingen op de Zandmotor goed zichtbaar. Foto Joop van Houdt.

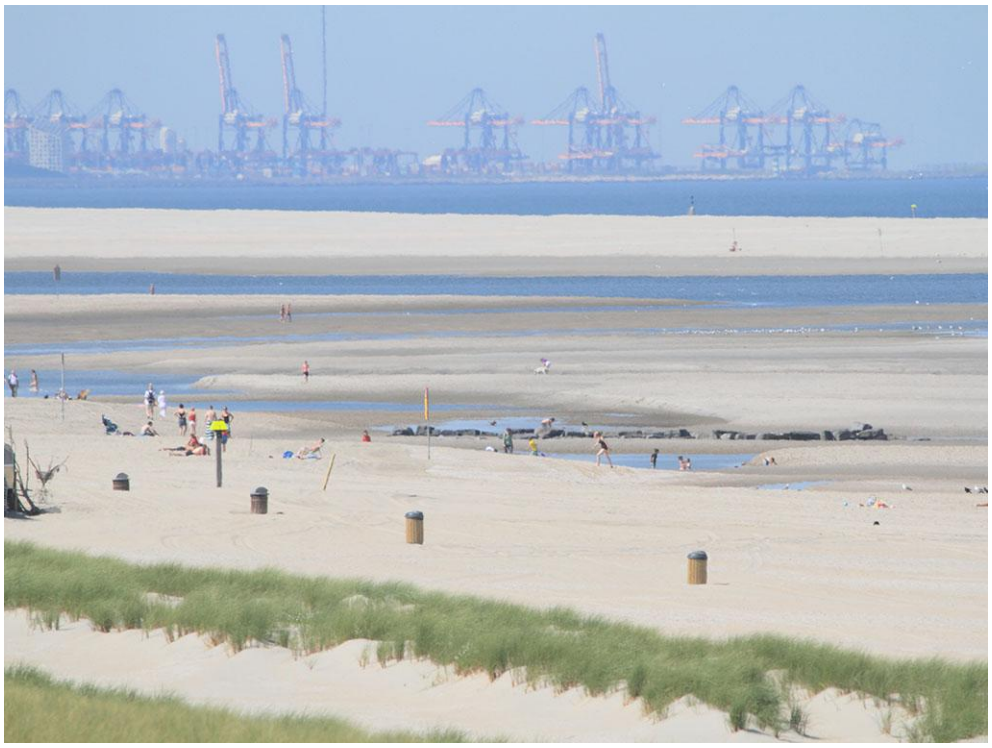

Foto 8: Op 4 juli 2012 is met eb duidelijk te zien hoe enorm uitgestrekt het zandplatencomplex aan de noordzijde van de baai is geworden. De donkere stenen midden rechts op de foto zijn van de dam in de geul.

Foto 9: Het zand van de platen kom van de eroderende westzijde van de Zandmotor. Lokaal ontstaan hier zelfs enkele lage kliffen. 4 juli 2012.

Aantrekkingskracht

De Zandmotor werkte ook als een magneet op mens en dier. Vogels, vissen, zeehonden en bruinvissen vonden al snel hun weg naar de Zandmotor. Ook de eerste pionierplanten waren er al vroeg bij. En nog voor de officiële opening waren mensen er eigenlijk niet weg te houden.

Foto 10: Een eenzame sportvisser op de dan nog afgesloten Zandmotor.

Foto 11: Golfsurfers op weg naar de beste golven.

Foto 12: Ook kitesurfers zijn veelvulding op de Zandmotor te vinden. Vooral de baai is geliefd.

Foto 13: Met de komst van de zomer, arriveren ook de badgasten op de Zandmotor. De nieuwe geul wordt geregeld door recreanten overgestoken. Vooral 'spannend' voor wie droog wil blijven.

Foto 14: Rondom de verzandde oude geul wordt volop gerecreëerd.

Foto 15: Voor wie ver van de anderen wil zitten, vindt rust op het midden van de Zandmotor. Een beetje stuivend zand moet dan wel voor lief genomen worden.

Foto 16: Weer of geen weer, een strandwandeling is altijd aangenaam.

Foto 17: Ook sportvissers weten de Zandmotor te waarderen vanwege de grote scholen vis in de directe omgeving.

Mens en natuur

Hoewel vogels en zeehonden gemakkelijk verstoord worden door bezoekers, is er toch volop ruimte op de Zandmotor voor beiden. Niet alle plekken zijn even druk of even gemakkelijk te bezoeken. Wandelaars, surfers, kitesurfers en auto's worden tot op zekere hoogte geduld en al helemaal als er een strookje water tussen zit of een andere barrière. Loslopende honden of hard rijdende auto's zijn een groter probleem. Aanspreken van de betrokken personen moet dit in de toekomst kunnen beperken tot een uitzondering.

Foto 18: Vogels en recreanten leven gescheiden van elkaar, maar op de grote Zandmotor zijn er tal van plekken slecht bereikbaar, zodat er vaak toch veel ruimte is voor vogels.

Foto 19: Vooral zandplaten worden veel benut om te rusten en voedsel te zoeken. Vogels voelen zich daar veilig voor bezoekers van de Zandmotor.

Foto 20: Het zijn niet altijd de recreanten die rustende vogels verstoren.

Vogels, vissen en zeezoogdieren

Vanaf de eerste dag is de Zandmotor in trek bij vogels, vissen en zeezoogdieren. Als eerste waren er zilvermeeuwen en mantelmeeuwen die zich te goed deden aan beestjes en schelpdieren in het opgespoten zand. Al snel werd de Zandmotor in aanbouw gebruikt als rustplaats voor aalscholvers, sterns en meeuwen, die op zee naar visjes zoeken. En vis was er blijkbaar in overvloed. Visdieven en grote sterns trokken met hun bedelende jongen in de zomer naar de Zandmotor, aalscholvers en meeuwen vlogen af en aan. Een jonge lepelaar had zijn vaste stek in de baai en soms het duinmeer. In de winter zaten er maandenlang flinke aantallen zeekoeten, middelste zaagbekken en roodkeelduikers op zee bij de Zandmotor. Zoveel vogels bijeen was ook aantrekkelijk voor een jonge slechtvalk, die de hele winter aanwezig was. Het hele voorjaar lang zaten er veel visdiefjes op de Zandmotor en werd er volop gevist. Gebroed werd elders, maar rusten en vissen deden ze op de Zandmotor. Later trokken ze met hun jongen naar de Zandmotor toe. Vanaf mei waren weer een honderdtal grote sterns aanwezig, deels met jongen. Ook werd er de hele zomer door gebaltst, maar niet gebroed. Tot slot hebben er ruim honderd onvolwassen grote mantelmeeuwen overzomerd en zijn er tal van bijzondere meeuwensoorten waargenomen, waaronder drieteenmeeuw en zwartkopmeeuw.

Tijdens een korexcursie in de baai in juni werden veel strandkrabben, gewone heremietkreeftjes, jonge bot (waarschijnlijk) en jonge nonnetjes gevangen. De jonge bot geeft aan dat de baai een geschikte voortplantings- en opgroeiplek is. De vele jonge nonnetjes duiden er op dat door alle zandopspuitingen dit deel van de kust opnieuw door schelpdieren gekoloniseerd moet worden. Schelpdiereters hebben het dus minder gemakkelijk op de Zandmotor dan viseters. Volwassen vis kan immers gemakkelijk grote afstanden afleggen naar geschikt paaihabitat.

Foto 21: Kokmeeuwen en een lepelaar zoeken voedsel aan de droogvallende oever van de baai.

Foto 22: Een visdief met prooi.

Foto 23: Rustende visdieven, grote sterns, een zilvermeeuw en een jonge grote mantelmeeuw.

Foto 24: Grote sterns vliegen op.

Foto 25: Rustende grote mantelmeeuwen in stuivend zand.

Zo'n 500 aalscholvers visten dagelijks bij de Zandmotor op spiering. Lokale sportvissers gingen met opzet naar vissende groepen vogels, omdat er onder de spiering ook veel makreel bleek te zitten. Al die vis was ook de zeehonden en bruinvissen niet ontgaan en geregeld waren er dieren te zien. Helaas spoelden ook af en toe dode, zwaar verminkte bruinvissen aan op het strand. Een enkele bruinvis waagde zich soms in de baai, maar dat eindigde toen hij een keer opgesloten raakte met

laagwater en pas weer met de volgende vloed kon vertrekken. Op de meest ver af gelegen plekken wagen zeehonden zich geregeld aan wal op de Zandmotor, maar bij het eerste publiek vluchten ze helaas het water in. De sporen zijn dan nog wel te vinden.

Foto 26: Rustende aalscholvers.

Foto 27: Een jonge slechtvalk had de hele winter domicilie op de Zandmotor.

Ook steltlopers weten de Zandmotor te waarderen. Scholeksters zijn geregeld aanwezig en ook doortrekkende en overwinterende drieteenstrandlopers zijn er vaak te vinden. Als rustende trekvogel waren ook tureluur, zwarte ruiter, wulp, regenwulp en bonte strandloper aanwezig.

Foto 28: Een scholekster zoekt voedsel op een zandplaat.

Foto 29: Drieteenstrandlopers aan het strand van de Zandmotor.

Foto 30: Sporen van zeehond op het strand van de Zandmotor.

Foto 31: Al vanaf het eerste moment van aanleg kwam er elke nacht een vos poolshoogte nemen op de Zandmotor.

Aanspoelsels

Op het strand spoelt van alles aan: hout, plastic, maar ook natuurlijke materialen, zoals schelpen, kienhout, plantenzaden en zeewier. Sneeuwgorzen zoeken graag voedsel op de vloedlijn en waren dan ook in de trektijd op de Zandmotor te vinden. Overgestoven resten van zeewier en andere planten vormt een belangrijke groeiplek voor enkele bijzondere planten, zoals de gelobde melde. Deze was meteen de eerste zomer al present (Foto 35). Nu aanspoelsels mogen blijven liggen, krijgen sneeuwgorzen en planten van de aanspoelselzone een kans op de Zandmotor.

De Zandmotor is opgespoten uit zeezand uit het Pleistoceen en bij het opgraven zijn ook de botresten van dieren uit die tijd mee gekomen. De grotere stukken zijn er bij het opgraven uitgefilterd, maar kleinere fragmenten zijn mee opgespoten. Omdat de Zandmotor aan de buitenkant erodeert, komen er steeds weer nieuwe fragmenten bloot te liggen. Daarom worden er telkens weer opnieuw kiezen en botfragmenten van onder andere mammoeten en wolharige neushorens gevonden door mensen die er oog voor hebben.

En het niet natuurlijke materiaal? Ach, dat wordt af en toe opgeruimd en af en toe gebruikt voor jutkunst (Foto 36).

Foto 32: Aangespoelde stukken kienhout en schelpen, met nogal wat zeeknoopjes, een klein soort zee-egel.

Foto 33: Aangespoeld kienhout.

Foto 34: Een drieteenstrandloper tussen de dikke pakketten aangespoeld zeewier.

Foto 35: Gelobde melde wist al meteen de eerste zomer de Zandmotor te bereiken.

Foto 36: Jutkunst op de Zandmotor. Net als andere kunst kan het mensen inspireren, ergeren of tot lachen brengen.

Pionierplanten en jonge duinen

De Zandmotor is een dynamisch stukje Nederland aan de kust. Stuivend zand vindt rust achter aangespoelde stukken zeewier, pallets, flessen, en dergelijke. Maar ook achter de pionierplanten van onze kust. Zeeraket, biestarwegras, zeepostelein en stekend loogkruid vangen zand in en laten embryonale duintjes groeien, een erg zeldzaam type natuur. In de luwte van de duintjes kan blauwe zeedistel opgroeien en vinden steeds meer planten een geschikte leefomgeving. De eerste blauwe zeedistels zijn al gesignaleerd.

In 2011 werd de Zandmotor nog aangelegd en kregen deze processen en planten alleen een kans op het voormalige strand bij het duinmeer. Van die duintjes is door de vele stormen weinig meer over gebleven. Eén grote pol biestarwegras is echter stug door blijven groeien en vormt nu het eerste jonge duin op het voormalige strand (Foto 43). In 2012 vormden zich echter al snel vele tientallen, zo niet honderden nieuwe duintjes nu midden op de Zandmotor. Hier groeit nog vooral zeeraket, maar de eerste andere soorten, zoals zeepostelein (Foto 39) en stekend loogkruid (Foto 40) zijn al gesignaleerd. De bloeiende bloemen van zeeraket zaten bomvol met blinde bijen, een soort zweefvlieg. Weken later, op 21 juli, vloog er massaal een nog niet nader gedetermineerde soort zandbij. Andere soorten insecten zijn nog nauwelijks gezien, op twee atalanta's en een vroege glazenmaker die uit zee kwamen vliegen na. Het is spannend om te volgen hoe zich dat verder ontwikkelt.

Foto 37: Stuivend zand vormt duintjes achter aangespoeld wier.

Foto 38: Jonge embryonale duintjes vol zeeraket.

Foto 39: Zeepostelein.

Foto 40: Stekend loogkruid.

Foto 41: Blinde bij, een soort zweefvlieg, op de bloeiende zeeraket.

Foto 42: Blauwe zeedistel is gekiemd in de beschutting van een jong pionierduintje.

Foto 43: Na een jaar is dit biestarwegras uitgegroeid tot een flinke pol. Als hij stand houdt, dan kan dit het begin van een nieuw duin zijn.